

מאיר זלבסקי

והודעתם לבניך

אחת הבעיות שכל עם, בעל מסורת וערכים חייב להתמודד עמה, היא המשכת ופתוח תרבותו והורשתה לדורות הבאים. הבעיה חריפה ועקרונית במיוחד בעם ישראל המאמין שכל תכליתו כעם היא לקיים את תורת ה'.

התורה עצמה מתמודדת עם הבעיה ומציעה מספר דרכי פתרון¹. הדרך הפשוטה והחשובה ביותר היא ההעברה החנוכה מאב לבנו. ספר דברים במיוחד, דן בנושא, כגון: שעם ישראל עומד לפני כניסה לארץ והתחלת קיוו כעם בלי תלות בשירה בה', ובללך הרכוזיות שאפיינה את העם במדבק. "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך להכעיסו" (דברים ד, כה). הפרקים המרכזיים לענייננו הם ד' וה', הפרק המקדים לספור מעמה הר סיני, והמעמד עצמו.

"רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדוך ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדוך." (דברים ט, ז).

הפסוק הראשון, לפי פשוטו, מזהיר את העם מפני שכחת מעמד הר-סיני, וספורו לדורות הבאים, וכך כתב הרמב"ן על פס' ט: 'אבל הכתוב הזה לפי דעתי מצוות לא תעשה, הזהיר בה מאוד, כי כאשר אמר שנזהר בכל המצוות ונשמור החוקים והמשפטים לעשותם, חזר ואמר, הק אני מזהירך מאוד להשמר ולשמור עצמך מאוד מאוד לזכור מאין באו אליך המצוות שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראן שם עיניך, הקולות והלפידים את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת שם מתוך האש, ותודיע כל הדברים אשר ראו לעיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם'.

חז"ל מפרשים את הפסוק אחרת: "פן תשכח" - תנך ר' מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו נתחייב בנפשו שנא': "ושמור נפשך מאוד" (אבות פ"ג מ"ד).

"והודעתם לבניך" - אמר ריב"ל מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה שנא' "והודעתם לבניך" וסמך ליה "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב", מה להלן בעלי קריין אסור, אף כאן בעל קריין אסורים. (ברכות כא:).

"ולבני בניך" - תניא ולמדתם אותם בניכם, איך לי אלא בניכם, בני בניכם, מנין? ת"ל "והודעתם לבניך ולבני בניך" (קדושין ל).

חז"ל הבינו שהפסוק מדבר על דברי תורה, איסור לשכוח אותם וצווי על למודם לבנים, וצריך להבין כיצד פרשו חז"ל את הפסוק לכאורה שלא כפשוטו.

1. כגון מצות הקהל (דברים לא, יב-יג) ומצוות כתיבת ספר תורה (דברים לא, יט-כא).

נראה, שההסבר טמון בפסקה הקודמת לפסוקים אלה המסתיימת בפס' ח':
 "ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי
 נותן לפניכם היום" לפי חז"ל נדרש פס' ט' לפניו, דהילינו: הפסוק, שמזהיר
 את העם משכחת הדברים שראו עיניו והמצוה ללמד את הבנים, נדרש על הפסקה
 שלפניו שעוסקת בתורה ובמצוותיה. (כך פירש רש"י: 'פך תשכח את הדברים -
 אז כשלא תשכחום ותעשוים על אמיתתם, תחשבו חכמים ונבונים, ואם תעוותו
 אותם מתוך שכחה, תחשבו שוטים' ז"א - הפסוק לפי רש"י מתיחס למילים
 "ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" - פס' ז') ואולם, לפי הרמב"ן
 פס' ט' נדרש לאחריו, וכונתו - "השמר לך פך תשכח... והודעתם לבניך
 (מהל) ... יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב...". כך שהפסוק יכול להיות
 מובן בשתי צורות, ושתי הצורות הן שני צדדים של מטבע אחת, כיון שתלמוד
 תורה הוא כריתת הברית בהר סיני. מטרת הברית היא שמירת התורה
 ומצוותיה לדורות, והאדם שמלמד את בנו תורה או שלומד בעצמו, מחדש וזכרת
 את הברית שנכרתה עם ישראל בהר-סיני, והופך אותה לברית נצחית המתחדשת
 אצל כל אדם ובכל דור.

הקשר בין למוד התורה ומעמד הר סיני בא לידי ביטוי גם בפרק ה'.
 (העוסק במעמד הר סיני) "שמע ישראל את החוקים ואת המשפטים אשר אנכי
 דבר באזניכם היום ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: ה' אלקינו כרת עמנו
 ברית בחרב: לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו אנחנו
 אלה פה היום כלנו חיים" (פסוקים ב-ד) מהבטן: "ולמדתם אותם", נלמדת
 חובת האדם ללמוד בעצמו, הפסוק מדגיש שברית סיני לא נכרתה רק עם האבות,
 אלא גם עם הבנים וזה באמצעות למוד התורה.

כך מובנים מאמרי חז"ל: 1. "ולבני בניך" - אמר ריב"ל כל המלמד את
 בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר חורב, שנא': "והודעתם
 לבניך ולבני בניך" וכתוב בתריה "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב."
 (ברכות כא:)

2. "ולבני בניך" - מלמד שכל המלמד את
 בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו למדו, לו ולבן בנו עד סוף הדורות.
 (קדושין ל:)

המלמד את בנו תורה כאילו העמידו עם כל עם ישראל בהר סיני ומצד
 שני כאילו למדו עד סוף הדורות. זהו כוחה של המסורת בעם ישראל
 שמאחדת עבר הווה ועתיד וגורמת ללמוד התורה שיהיה אקטואלי בכל הזמנים.

מדרש קצר ויפה מביע את הרעיון - "והודעתם לבניך". א"ר יוחנן
 אם אתה יכול לשלש את השמועה שלשלה ואם לאו תפוס או ראשון או אחרון².
 מאי טעמא? "והודעתם לבניך ולבנה בניך... יום אשר עמדת וגו'" עד
 יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך! (ירושלמי קידושין א, ו).

מן הפסוקים למדים אנו דבר נוסף - התורה מדגישה שה' כרת את הברית
 עם ישראל וזה סוד נצחיותה של ברית זו שלא נכרתה עם אדם אלא עם הקב"ה.

2. הכוונה היא אמור מי הראשון שאמרה או מי שאמר לך.

"יוס אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על פני האדמה ואת בניהם ילמדון". (דברים ד, ט) ובפרק ה, ד (לאחר הפסקה שהבאתי לעיל) "פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש". ואדם המלמד את בנו או את תלמידו היהו כמוסה לו את דבר ה' ממש, ואולי כך צריך להבין את מאמרו של רבי אלעזר בן שמוע: 'יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים'. (אבות פ"ד משנה ט"ו)³.

יחס המורא והכבוד לרב נובע מכך שהוא מעביר את המסורת שמוצאה מהר סיני.

א. הרמב"ם במצות עשה י"א כותב: 'והמצוה האחת-עשרה הוא הצווי שנצטוינו ללמד חכמת התורה וללומדה'⁴ וזה הוא הנקרא תלמוד תורה והוא אמרו: "ושננתם לבניך" ואילו בראש הלכות ת"ת מגדיר הרמב"ם את המצוה 'ללמוד תורה' (ואם תאמר שרצה לקצר בלשונו מדוע כתב דוקא ללמוד ולא ללמד?). הרמב"ם מזוהד בזה שהוא כולל את המצוה ללמוד וללמד במצוה אחת (הבה"ג, הרס"ג, היראים סימן כ"ה, כ"ו והסמ"ק במצוה ק"ה, ק"ו מונים את הלמוד העצמי והלמוד לאחרים כשתי מצוות נפרדות) וצריך להבין, מדוע כתב בראש ההלכות רק ללמוד?

ב. הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פותח במשפט: 'נשים ועבדים וקטנים פטורים מת"ת אבל קטן אביו חייב ללמוד תורה' רק בהלכה ח' פוסק הרמב"ם: 'כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה' לכאורה הסדר ההגיוני צריך היה להיות הפוך. ראשית, חובת למוד תורה ורק אח"כ חובת הלמוד לבנים (כמו כן צריך להסביר מדוע בספר המצוות מקדים הרמב"ם את הצווי ללמד ורק אח"כ ללמוד? ומדוע הוא מביא את הפסוק "ושננתם לבניך", שמלמד רק על למוד לבנים?)

נראה שההסבר ברמב"ם הוא זה: מצוות תלמוד תורה כוללת שני חלקים: למוד עצמי ולמוד לאחרים ולשניהם מטרה אחת והיא העמקת התורה בעם ישראל לדורותיו (לשון הרמב"ם בפ"א ה"ט: 'גדולי חכמי ישראל היו מהן חוטבי עצים ומהן שואבי מים ומהם סומים ואע"פ כן היו עוסקים בתלמוד תורה ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו'). המצוה אמנם אחת, והיא למוד תורה, כמו שהרמב"ם כותב בראש הלכותיו כי המלה למוד כוללת למוד עצמי ולמוד לאחרים וזה מה שהרמב"ם אומר בספר המצוות: 'שנצטוינו ללמד חכמת התורה וללומדה וזה הוא הנקרא תלמוד תורה' (המלה תלמוד או למוד באמת משמעה גם למוד עצמי וגם למוד לאחרים) ולכן: 'איך האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד' (הל' ת"ת פ"א ה"א) כיון שלמוד עצמי ולמוד לאחרים הם שני צדדים של אותו דבר ומי שלא שייך באחד לא שייך בשני. והגמ' לומדת מהפסוקים "ולמדתם אותם את בניכם" (דברים יא, יט) "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (דברים ה, א) שמי שחייב ללמוד חייב ללמד.

נוסח הרמב"ם בספר המצוות ובהלכות מדגיש את חשיבות המסירת-העברת התורה מאב לבנו ולכן פותח בלמוד לאחרים. בהלכה ב' פוסק: 'מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו' שנא' ושננתם לבניך וכו'. העברת המסורת היא לדור הבא גם לבנים וגם לתלמידים. והרמב"ם בספר המצוות מביא את הפסוק: "ושננתם לבניך" להדגיש את חשיבות הלמוד לאחרים יותר מהלמוד העצמי.

3. וראה ביאור המאירי שם.

4. הוצאת מוסד הרב קוק (תרגום הרב קאפח) ואלו בתרגום ר' משה אבן תיבון כתוב הפוך: ללמוד תורה וללומדה.

על חשיבותו הרבה של למוד לאחרים מעידה דרשת ר' מאיר: 'הלומד
תורה ואינו מלמדה הרי הוא בכלל: "כי דבר ה' בזה" (סנהדרין צט.),
שהרי רק הלמוד לדור הבא הוא שמשמר את התורה בעם ישראל.

